

İŞ SAĞLIĞI VE GÜVENLİĞİ'NİN İYİLEŞTİRİLMESİNDE KURUMSAL SOSYAL SORUMLULUĞUN (KSS) ÖNEMİ

Öğr. Gör. Fatih YILMAZ *

ÖZET

Neo-liberalizm ve küreselleşmenin yarattığı yeni bir kavram olan Kurumsal Sosyal Sorumluluğa (KSS) biçilen rol, Dünya'da giderek önem kazanmaktadır. KSS sosyal, çevresel ve ahlaki konularda şirketlerin, gönüllülük ilkesiyle sorumluluk almasını öngörmektedir. Öte yandan, devletin küçülmesiyle vatandaşların sosyal hizmetleri yeterince alamadığı, şirket ve STK'ların bu boşluğu doldurabilecek yeterliliğe sahip olmadığı, KSS'nin başarılı bir model olamayacağı da ileri sürülmektedir.

KSS'nin önemli unsurlarından biri de, işletmenin çalışanlarına karşı olan sorumluluğudur. İş sağlığı ve güvenliği (İSG) işletmelerin sosyal sorumlulukları kapsamında değerlendirilmekte; bu husus BM Küresel İlkeler Sözleşmesi prensipleriyle de ortaya konmaktadır. Fakat ülkemizdeki şirketlerin KSS anlayışında dışsal paydaşlara, içsel paydaşlara nazaran daha fazla önem verildiği; yürütülen KSS projeleri içinde, çalışma koşulları ve İSG'yi iyileştirmeyi amaçlayan projelere yeterince yer verilmediği görülmektedir. Günümüzün küresel Dünyasında şirketlerimizin, keskin rekabet koşullarında ayakta kalabilmesi için; İSG konusunda daha fazla sorumluluk taşımaları ve bunu kamuoyuna duyurmaları gerekmektedir.

Anahtar Kelimeler: Kurumsal Sosyal Sorumluluk, Çalışanlar, İş Sağlığı ve Güvenliği, Küreselleşme, Rekabet.

ABSTRACT

IMPORTANCE OF CORPORATE SOCIAL RESPONSIBILITY (CSR) IN IMPROVING OCCUPATIONAL HEALTH AND SAFETY (OHS)

The role of Corporate Social Responsibility (CSR), which is a concept produced by Neo-liberalism and globalization, is becoming more and more important in the world. CSR projects that, companies take responsibility for social, environmental and ethical issues as voluntarily. On the other hand, it is being claimed that, the citizens have not received social services sufficiently due to the contraction of the state, companies and NGO's are not able to supply the shortage and CSR will fail to be a successful model.

One of the important elements of CSR is the responsibility of the company for its employees. Occupational health and safety (OHS) are considered under the extent of social responsibilities of the companies and this point is defined by the principles of Global Compact of UN. However, it is seen that, external shareholders are considered more than internal shareholders are considered in CSR comprehension of the companies existing in our country and the projects aiming to improve working conditions and OHS among the executed projects have not taken place sufficiently. Our companies should bear more responsibility and make the public opinion hear them for being able to survive under severe competition conditions of today's global world.

Key Words: Corporate Social Responsibility, Employees, Occupational health and safety, Globalization, Competition.

GİRİŞ

2003 yılı ülkemiz çalışma yaşamı açısından önemli gelişmelerin başlangıcı olmuştur. 4857 sayılı İş Kanununun (İK) yürürlüğe girmesi ve AB'ne giriş sürecinin hızlanması çalışma yaşamımızda yeni uygulamaları gündeme getirmiştir. İş sağlığı ve güvenliği de (İSG) önemli başlıklardan biridir. İK'ndaki yeni düzenlemeler ve 40'ın üzerinde yönetmelik AB İSG mevzuatına uyumlu olarak hazırlanmıştır. Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığının faaliyetleri, AB fonlarıyla yürütülen projeler ile sendikalar ve meslek odalarının düzenlediği çeşitli etkinlikler göz önüne alındığında konuyla ilgili duyarlılığın ve çabaların

* Yıldız Teknik Üniversitesi, Meslek Yüksekokulu, İş Sağlığı ve Güvenliği Bölümü.

arttığı gözlenmektedir. Fakat son yıllarda artan iş kazası rakamlarına bakıldığında, bu çabaların olumsuz tabloyu değiştirmeye yetmediği anlaşılmaktadır.

İş kazası ve meslek hastalıklarının kabul edilebilir bir seviyeye indirilmesinin sadece mevzuatla, cezai yaptırımla başarılamayacağı artık anlaşılmış durumdadır. Yasal düzenlemeler eğitim, sosyal diyalog ve sosyal sorumlulukla desteklenmediği müddetçe İSG politikalarının başarılı olması mümkün görünmemektedir. Fakat ülkemizdeki şirketlerin İSG konusundaki sosyal sorumluluk anlayışının yeterli olduğunu söylemek mümkün olmadığı gibi, firmaların geliştirdiği Kurumsal Sosyal Sorumluluk projeleri içinde İSG yeteri kadar yer almamaktadır. AB'nin, son dönemde önem verdiği konulardan biri de, üye ülkelerdeki işletmelerde İSG konusunda kurumsal bir sorumluluk anlayışının geliştirilmesidir. Bunu sağlamak üzere pek çok argüman geliştirilerek AB düzeyinde uygulanmaya başlanmıştır.

Bu makale, işletmelerde Kurumsal Sosyal Sorumluluk (KSS) anlayışının önemini ve etkinliğini değerlendirmekte; ayrıca ülkemizde yürütülen KSS projelerini inceleyerek, İSG'nin KSS modeli içindeki yerini belirlemeye çalışmaktadır.

A. Kurumsal Sosyal Sorumluluk Kavramı, Kapsamı ve İSG ile İlişkisi

1. Kurumsal Sosyal Sorumluluk Kavramı ve Gelişimi

Kurumsal sosyal sorumluluk kavramı ilk olarak, 1953'te yayımlanan H.Bowen'in "*İşadamlarının Sosyal Sorumlulukları*" adlı kitabında geçmiştir. Bowen'a göre işadamları, toplumun değer yargılarına uygun sosyal sorumluluk faaliyetleriyle ilgilenmelidir (Bowen,1953: 6). Bowen, "*İşadamlarının sorumlulukları tam olarak nelerdir*" ve "*toplum KSS'yi geliştirmek için kurumsal değişiklikleri nasıl yapabilir*" gibi daha somut sorularla ilgilenmiştir. Normatif uyumu gizlemeye çalışmadığı, iş adamlarının sosyal sorumlulukları tanımında açıkça görülür: İşadamlarının bu politikaları izlemek, bu kararları vermek veya toplumun hedef ve değerleri açısından uyumlu eylem çizgisini izlemek konusundaki zorunluluklarına vurgu yapar (Lee, 2008: 62).

1920'li yılların başları, birçok yazar tarafından modern anlamda KSS kavramının doğuşu olarak kabul edilmektedir. Sosyal sorumluluk kavramı özünde Amerikan patentlidir ve 40 yıldan bu yana konu ile ilgili akademik ve uygulama niteliğinde çalışmalar yapılmaktadır. Daha sonra Avrupa kıtasında da kendine yer bulan bu kavram, günümüzde bütün dünyada ilgi gören bir çalışma alanıdır (Ay, 2003: 10). KSS, özellikle son on yılda çok gelişmiştir. İş etiği ve sosyal sorumluluk, şirketlerde ve akademik dergilerde büyük bir ilgi gösterilen kavramlar haline gelmiştir (Wiele vd., 2001: 286).

Sosyal sorumluluk kavramı, günümüzde iş piyasalarının da itibar gören sağduyusu haline gelmiştir. "Etiğin varlığı, firmayı başarılı kılacak ve sosyal sorumluluk verimliliğinin artışına yol açacak" fikri gelişmeye başlamıştır. İktisadi küreselleşme ve fordizmin çöküşü ile ortaya çıkan sorunlarla mücadelede, sosyal sorumluluk çare gibi algılanmıştır (Öcal, 2007: 6).

KSS genel olarak şirketlerin, çeşitli operasyonlarının sosyal paydaşlarına karşı ne tür çevresel ekonomik ve sosyal etkiler yarattığını ölçmeleri, yaratılan olumsuz etkileri azaltacak ve daha da önemlisi, toplumun ve şirketin aynı anda gelişmesine katkı sağlayabilecek işlemleri hayata geçirmeleri olarak da tanımlanabilir (Geoffrey, 2004: 2). KSS'yi, "firmanın sosyal çevresi üzerindeki etkilerini maksimize etmek ve negatif etkilerini minimize etmek için ahlaki zorunluluklar" olarak tanımlayabiliriz (Berens vd., 2007: 233).

Son yıllarda, işletme yönetimi alanındaki çeşitli akademik çalışmalar, KSS'nin ekonomik ve yönetsel yararları üzerine odaklanmaktadır. McWilliams ve Siegel'e göre KSS, paydaşların şimdiki beklentileri ve yasal gerekliliklerden öte geçerek, firmanın çeşitli sosyal faydalarının geliştirilmesi sağlayacak eylemler olarak görülmektedir. Şirketlerin aktivitelerinde, çevresel ve sosyal düzenlemeleri de aşan bir uyum sağlama, ileri bir sosyal hedef ve anlayış yaratma anlamına gelir (Paul ve Siegel, 2006: 207).

KSS dendiğinde bundan genellikle bir işletmenin sürdürülebilir büyüme temel hedefine yönelik olarak, doğayı ve çevreyi koruyacak önlemler olarak üretimde bulunması anlaşılmaktadır. Oysa bu son derece eksik bir tanımlamadır. Bir işletmenin çevreye ve topluma karşı

sorumlulukları yanı sıra, doğrudan veya dolaylı ilişki içerisinde bulunduğu ve işletme kararlarından ve faaliyetlerinden ciddi olarak etkilenebilecek tüm paydaşlara karşı sorumluluğu bulunmaktadır (Aktan ve Börü, 2007).

Şirketlerin başarısı artık yalnızca ticari kriterlerle değil, sosyal sorumluluk kavramıyla, yani topluma ne oranda katkı sağladıklarıyla da ölçülmektedir. Şirketler, sosyal sorumluluklarını iş stratejilerinin bir parçası olarak görmektedir. Tüketiciler için artık satın aldıkları ürünün arkasındaki firmanın, toplum içindeki yeri de çok önemlidir. Hükümetler, uluslararası kuruluşlar, sivil toplum kuruluşları da karşı karşıya olduğumuz çevresel ve sosyal konularda, şirketlerden daha fazlasını talep etmektedir (Erestin, 2005).

Küreselleşme olgusu, KSS'nin yaygın şekilde tartışılmasına ve içerik kazanmasına katkı yapan en önemli etkenlerden biridir. Ne var ki, küreselleşme sorunsuz işleyen bir süreç değildir. Ülkeler içinde ve arasında gelir dağılımını bozabilmekte, adaletsizlikleri artırabilmektedir. Önemli olan, bu aşamada onun zarar veya sakıncalarının minimize edilebilmesidir. İşte KSS, bu noktada giderek popülerite kazanan bir gönüllü girişimler demeti olarak dikkat çekmektedir (Pirler, 2005).

KSS'ye yükselen ilgi, küreselleşme ve uluslararası ticaretin artışıyla yaşanan ticari zorluklar, şeffaflığın artırılması ve kurumsal vatandaşlık konusundaki yeni taleplerden kaynaklanmaktadır. Ayrıca, çalışma koşullarının iyileştirilmesi konusunda toplumun ihtiyaçları, devletlerin bunları yerine getirme kapasitelerini aşmaktaydı. Bu bağlamda, ilgi artan biçimde ticaretin toplumdaki rolüne odaklanmış ve uluslararası şirketler KSS taahhütleriyle farklılaşma arayışlarına girmişlerdir (Jamali ve Mirshak, 2007: 243).

Avrupa Komisyonu'nun KSS ile ilgili 2001 yılında yayınladığı 'Yeşil Doküman'a göre (Green Paper), KSS'ye doğru artan yönelimi pek çok faktör etkilemektedir:

- Küreselleşme bağlamında vatandaşlardan, tüketicilerden, kamu otoritelerinden ve yatırımcılardan yeni beklentiler doğmuştur ve büyük ölçekli endüstriyel değişim yaşanmıştır.

- Sosyal kriterler bireyleri ve kurumların yatırım kararlarını giderek daha fazla etkilemektedir.
- Ekonomik aktivitelerden kaynaklanan çevresel zararlara olan ilgi artmıştır.
- Modern bilgi ve iletişim teknolojileri ve medya, iş aktivitelerinin şeffaflığını arttırmıştır (European Commission, 2001: 5).

KSS, işletmeler için ihtiyaç duyulan ahlaki kuralların standartlaştırılma çabaları sonucu ortaya çıkmıştır. Sosyal sorumluluk ahlaki, iş ahlakının bir önemli ve ayrılmaz parçasıdır. Fakat iş ahlakı ile özellikle dış çevreye karşı sosyal sorumluluk kavramı bazen çatışır. Bir özel işletmenin asıl amacı kar sağlamaktır. Öte yandan çalışanlarına daha fazla ücret ve sosyal imkanlar sağlayan şirketlerde ilk bakışta bunun işletme için bir maliyet olduğu söylenebilir. Oysa, işletmenin çalışanlarına daha fazla değer vermesi halinde çalışanlar işletmeye daha fazla katkıda bulunmak için gayret edecektir (Aktan, 2007).

Küreselleşme ile birlikte KSS, sosyal konularda yükselen bir değer haline gelirken; bazı yazarlar da, şirketlerin kar hedefiyle beraber sosyal sorumlulukları taşıyamayacağına dair görüşler ileri sürmüşlerdir. Milton Friedman'a göre, "sadece insanlar sorumluluk alabilirler; bir şirket yapay bir kişidir ve bu anlamda yapay sorumluluklar alabilir, fakat 'ticaretin' tamamen sorumluluk sahibi olduğu söylenemez. Bir şirket, kar elde etme fonksiyonu ile hissedarlarına karşı mutlak biçimde sorumludur. Şirketler, kar maksimizasyonu olmaksızın diğer sosyal talepleri yerine getirmeyi denerse, doğrudan sorumlu olduğu hissedarlarına ağır vergi yüküne neden olacaktır" (Friedman, 1970: 2).

Bir başka görüşe göre, günümüzde küreselleşme ideolojisiyle sosyal devletin sorumluluk alanı giderek küçülmektedir. Minimal devletin özelliği, kamu hizmetlerinde kapsayıcı olmaktan ziyade giderek daha dışlayıcı hale gelmesidir (Bıçakçı, 2008). Sosyal devletin minimal devlete dönüşümü, çok sayıda bireyin temel insan haklarından olan sağlık ve eğitimden yoksun kalmasına yol açmaktadır. Bu alanlara özel sektörün katkısı ise minimum düzeydedir. STK'lar da, refah devletini temin edebilecek uzun dönemli kapsamlı programlar sağlayamaz (Petras, 1997).

Eleştirel görüşlere rağmen, son yıllarda yaşanan ekonomik ve sosyal sorunlar ile küreselleşme sürecinin yarattığı rekabet ortamı; küresel dünya tasarımcılarına neo-liberalizmin hayata geçirilmesi, sosyal refah devletinin küçültülmesi, sosyal hizmetlerin sunumunda ve sağlanmasında devletle beraber şirket ve STK'ların katkısının sağlanması yolunda fırsat yaratmıştır. KSS, bu inisiyatifin bir sonucu olarak ortaya atılmış ve sosyal politikada alternatif bir model olarak tasarlanmıştır. Konuya İSG penceresinde bakıldığında; dünyada mesleki kaza ve hastalıkların ve bunların yarattığı ekonomik kayıpların ulaştığı boyut, sağlıklı ve güvenli bir çalışma hayatının yaratılması yolunda her tür girişimin denenmesini zorunlu kılmaktadır.

2. KSS'nin Kapsamı ve Şirketler İçin Sosyal Boyutun Önemi

Sosyal sorumluluk konusu, çok sayıda politik ve yasal belgede yer almakta ve uluslararası düzeyde giderek önem kazanmaktadır. Bugün, kurumsal liderler, ticari faaliyetlerinde toplumsal etik standartlarının uygulanmasında daha dinamik ve rekabetçi görevlerle karşı karşıyadır. 2000 yılında şirketler için en önemli ticari sorunlar hakkında, Financial Times/ Price Waterhouse Coopers'ın 750 yönetici üzerinde yaptığı bir araştırmada; sosyal sorumluluk konusundaki baskılar ikinci sıraya konmuştur. Özellikle global pazarlarda faaliyet gösteren şirketler; ticari faaliyetlerinde sosyal, çevresel ve ekonomik unsurları dengeleme gereğini giderek daha fazla duymaktadırlar (Morimoto vd., 2005: 315).

Ekonomik, teknolojik ve politik gelişmeler dünyada karşılıklı bağımlılığı artırmaktadır. Refah düzeyinin geliştirilmesi ve sürdürülebilir kılınması için bireylere olduğu kadar kurumlara da önemli sorumluluklar düşmektedir. Başta BM olmak üzere AB, OECD, Dünya Bankası gibi uluslararası kuruluşlar KSS kavramına önem vermektedir; çünkü, sürdürülebilir ekonomik gelişme için şirketlerin içinde yaşadıkları ve etkin oldukları topluma ilişkin bilgi ve ilgilerini geliştirmeleri gerekmektedir (Argüden, 2007).

Küreselleşme süreciyle gelişen çevresel ve sosyal farkındalıklar ve etkili iletişim sonucu, şirket sorumlulukları sadece yasal zorunluluklardan ve kar-odaklılıktan öte bir ivme kazanmıştır (Aktan ve Börü, 2007). Kuruluşların başarı kazanmalarında sadece iç uyumunun yeterli olmadığı, aynı zamanda çevresiyle düzenli ve

uyumlu ilişkilerin kurulması gerektiği anlaşılmıştır. Kuruluşlar artık sadece ekonomik olarak birer varlık olarak değil, aynı zamanda sosyal bir kuruluş olarak da değerlendirilmektedirler (Çiğerdelen, 2007). KSS, toplumu oluşturan kuruluşların, kısa zamanda cevap verilen ekonomik, yasal, etik ve ihtiyari beklentilerini içermektedir (Valentine ve Fleischman, 2007: 159).

Sorumlu işletmecilik, bir imaj yaratarak, gerek çalışanların gerekse şirketle ilişki içinde olan diğer insanların güvenini kazanarak ekonomik başarıyı sürdürmek ve rekabet avantajı kazanmak demektir. Müşterilerin beklentisi, kaliteli ürün ve hizmetleriyle tanınan güvenilir bir tedarikçiyle çalışmaktır. Tedarikçilerin beklentisi, yeniden alım talebinde bulunan ve ödemelerini düzenli yapan bir müşteriyle çalışmaktır. Yerel halkın beklentisi, şirketin sosyal ve çevresel açıdan sorumlu bir şekilde çalıştığından emin olmaktır. Son olarak, çalışanların beklentisi, gurur duydukları ve katkılarına değer verdiğini bildikleri bir şirkette çalışmaktır (Avr. Kom. Türkiye Temsilciliği, 2007).

AB, Temel Haklar Sözleşmesi'nin kabulü yoluyla ortak değerlerini tanımlamaya çalışmakta, artan sayıda Avrupa şirketi açık biçimde sosyal sorumluluklarını tanımaktadır. AB sürdürülebilir gelişmenin önemine son yıllarda daha fazla vurgu yapmaktadır. Avrupa için uzun dönemli ekonomik gelişme, sosyal uyum ve çevre koruma ile beraber yürümelidir (European Commission, 2001: 5).

AB İSG Ajansına göre, şirketler için KSS'nin önem kazanması, aşağıdaki konularda duyarlılıkların artması sonucu olmuştur: (European Agency for Safety and Health at Work, 2004a)

1. Müşteriler ve alıcılar firmanın çevresel ve sosyal konulardaki imajından etkilenir.
2. İş piyasası rekabetçidir ve şirkette çalışmak isteyen adaylar bu unsurları dikkate almaktadır.
3. Sosyal yatırım fonları hızla büyüdüğünden, sosyal performans yatırımcıların kararlarını gittikçe daha fazla etkilemektedir.
4. KSS, sosyal ve çevresel alanlardaki dahili ve harici risklerin stratejik yönetimini sağlar.

5. Sosyal sorumluluk eylemlerinin de bulunması, işletmeyi daha görülebilir ve iletişim gücü yüksek hale getirir.
6. Sosyal ve çevresel sorumluluk, operasyon maliyetlerini azaltmaktadır.

Şirketlerin KSS'ye giderek daha fazla önem vermeleri, tümüyle gönüllü bir şekilde olmamıştır. Çoğu şirket, geçmişte iş sorumluluklarının birer parçası olarak görmedikleri konularda beklemedikleri toplumsal tepkilerle karşılaştıktan sonra bu konuya eğilmiştir. Örneğin, Nike, 1990'ların başında, New York Times ile başka medya organlarında Endonezya'daki tedarikçilerinin işçileri kötü koşullarda çalıştırdıklarına ilişkin haberlerin çıkmasından sonra, yaygın bir tüketici boykotuyla karşılaşmıştır. 1995'te, Shell'in Kuzey Denizi'ndeki eski bir petrol kulesi olan Brent Spar'ı batırmaya karar vermesi, Greenpeace'in protestolarına ve konunun manşetlere taşınmasına yol açmıştır. Fast-food gıda üreticileri, şişmanlık ve kötü beslenmeden sorumlu tutulmaktadır (Porter ve Kramer, 2007).

Son dönemlerde ciddi şirketler, KSS ile ilgili olarak gerçekleştirdikleri faaliyetleri yaygın olarak kamuoyu ile paylaşmayı bir politika haline getirmektedir. Global Fortune 250 listesine giren ve 19 değişik ülkede yerleşik şirketlerin neredeyse yarısı (%45), 2002 yılında insan hakları, çevre ve paydaş ilişkilerinde gerçekleştirdikleri faaliyetleri ve finansal sonuçları yıllık raporlar halinde yayınlamaya başlamıştır (Argüden, 2007). 2005 yılında, çalışma koşullarından küresel ısınmaya, KSS ile ilgili konularda 360 farklı genel kurul kararı alınmıştır. Giderek daha fazla ülkede, sosyal sorumluluk raporlarının hazırlanması yasal bir zorunluluğa dönüşmektedir. Bu baskılar, dışsal hak sahiplerinin şirketleri toplumsal konularda ne oranda sorumluluk sahibi kılmaya çalıştıklarını ve kabul edilemez sayılan işler yapan şirketlerin ne kadar büyük mali risklerle karşı karşıya kalabileceklerini açıkça göstermektedir (Porter ve Kramer, 2007).

Amerika'da yapılan bir araştırmaya göre "kalite ve fiyat farkı yoksa, dünya için iyi şeyler yapan ve sosyal sorumluluk taşıyan şirketin ürünü tercih ederim" diyenlerin oranı son üç yılda yüzde 55'ten yüzde 65'e çıkmıştır. Ünlü yönetim gurusu Peter Drucker'a göre

"geçtiğimiz 40-50 yılda ekonomik faktörler dominanttı, bundan sonraki 20-30 yılda ise, sosyal faktörler dominant olacaktır" (Paksoy, 2001).

Görüldüğü gibi, dünyanın önde gelen şirketleri, sosyal sorumluluk konusundaki performansları hakkında raporları düzenli olarak yayınlamaya başlamış olmalarına rağmen, Türk şirketleri bu konudaki girişimlerde yeteri kadar yer almamaktadır. Uluslararası camianın saygın bir üyesi olabilmek için, Türkiye'nin hem KSS politikalarını hayata geçiren, hem de bu konunun öncülerinden olduğunu anlatabilen şirketlere ihtiyacı vardır.

3. KSS Kapsamında Önemli Bir Paydaş "Çalışanlar"

Günümüzde işletmeler toplumu oluşturan farklı kesimlerle ilişki içindedir ve başarıları bunlarla olan ilişkilerinin iyi yönetilmesine bağlıdır. Literatürde bu konuyu açıklayan kavrama "paydaşlar (stakeholders)" adı verilmektedir. Paydaş terimini ilk kez 1963 yılında Freeman ortaya atmış, kavram 1984 yılında Freeman tarafından yeniden ele alınarak işletmelerin çevreleri olan ilişkilerinin, sistemli bir düşünce çerçevesinde raporlanması yaklaşımıyla gerçek önemine kavuşmuştur (Mullenbach, 2002: 8; Öcal, 2007: 81). Paydaş, toplumda işletmenin ilişkide olduğu, işletmenin faaliyetlerinden etkilenen ve işletmeyi etkileyen tüm toplumsal taraflardır. Freeman paydaş; "organizasyonel amaçların başarılmasını etkileyen veya başarısından etkilenen bir grup veya kişi" olarak tanımlamıştır (1984: 25).

KSS kavramı altında "paydaş"ın tanımı da genişletilmiş, hesap verilebilirlik kavramı artık hissedarların ötesini de kapsamıştır. Şirketin hesap vermek durumunda olduğu paydaşlar çalışanlarını, çevreyi, ekonomiyi ve toplumu tümüyle içine alır. Başka bir deyişle, KSS'ye göre paydaşların şirkete resmen bağlı olmaları gerekmez, ancak yaşam kaliteleri doğrudan ya da dolaylı olarak, şirketlerin yürüttüğü politika ve uygulamalardan etkilenir (Simenson, 2005).

Paydaş teorisini daha iyi anlayabilmek için organizasyonun iç ve dış çevresindeki "menfaat sahiplerini" tanımak gerekir. Organizasyonun kendi iç çevresi dendiğinde bundan organizasyon sahip ve yöneticileri ve çalışanlar anlaşılır. Faaliyet çevresi ise, organizasyonun faaliyette bulunduğu sektörde ilişkide olduğu kişi ve kurumları kapsar. Dış çevre ise, organizasyonun kendi iç çevresi ve faaliyet çevresi dışında kalan

alanı kapsar. Makro ekonomik ortam, uluslararası çevre, kültürel çevre, teknolojik çevre, demografik çevre dışsal çevrenin kapsamına girer. KSS, kavram olarak hem iç hem de dış çevredeki tüm aktörlere karşı olan sorumluluğu ifade eder (Aktan ve Börü, 2007).

İşletmelerin iç çevresinde bulunan önemli paydaşlarından biri de "çalışanlar" dır. Freeman'a göre çalışanlar bir meyve ağacının yapraklarına benzer ve firmanın büyümesi için gereklidirler. Çalışanlar şirketin ana kaynaklarıdır ve firmanın gelişmesinde önemli bir role sahiptir (Freeman, 1984: 10).

Şüphesiz işletmeler, diğer paydaşlarına olduğu kadar kendi çalışanlarına karşı da sosyal sorumluluk taşımaktadır. Ücretler, çalışma saatleri, izinler, eğitim, sağlık ve sigorta, İSG gibi konular önceleri tamamen işverenlerin inisiyatifine bırakılmışken; endüstri devrimi sonrası çalışma koşullarında yaşanan kötüleşme, devletin işçileri korumak üzere harekete geçmesine neden olmuştur. 1980'li yıllara kadar çalışma hayatını düzenleme görevini sadece devlet yerine getirmiştir. 1980'li yıllardan sonra, işletmeler de sosyal politikada daha aktif bir rol oynamaya başlamıştır. Artan rekabet, sosyal performansı işletmeler açısından önemli bir imaj unsuru haline getirmiştir.

İşletmelerin ilişki içinde bulunduğu paydaşları arasında, stratejik açıdan en önemli paydaşı çalışanlarıdır. Çalışanlar üç açıdan diğer paydaşlara göre daha fazla önem kazanmaktadır:

1. İşçi ücretlerinin, genellikle işletme maliyetleri içinde en yüksek maliyet unsurunu oluşturması. Bu nedenle maliyetlerin azaltılmasında stratejik bir önem taşıması.
2. İşletmenin iç çevresinde yer alan bir paydaş olması nedeniyle, kolay müdahale edilebilir ve etkilenebilir, aynı zamanda işletmeyi kolay etkileyebilir olması.
3. Örgüt başarısı, verimliliği ve giderek tüm toplumun huzuru ve refahı açısından en önemli unsur oluşu.

Tek, katı bir KSS modeli yoktur. Ancak BM, "Küresel İlkeler Sözleşmesi" (KİS) olarak bilinen bir dizi KSS ilkesi geliştirmiştir. Şirket liderleri ve iş dünyasındaki diğer aktörlerin gönüllü işbirliğiyle

geliştirilen KİS, şirketlerin politika ve uygulamalarında baz alabilecekleri temel prensipleri 4 başlık altında ortaya koymaktadır (United Nations, 2007). Şirketler bu ilkeleri günlük faaliyetlerine dahil ederek, insan haklarının, iş standartlarının geliştirilmesine, çevrenin korunmasına ve yolsuzlukla mücadelenin güçlendirilmesine katkıda bulunacaktır (Simenson, 2005). KİS ilkelerine göre şirketler insan haklarına saygılı olmalı; emeği korumalı, örgütlenmelerini desteklemeli, baskı altında çalışmayı engellemeli, ayrımcılığı ortadan kaldırmalı ve çocuk işçiliğini engellemelidir. KİS ilkelerine göre çalışma standartları, KSS kapsamındaki önemli konulardan biri durumundadır.

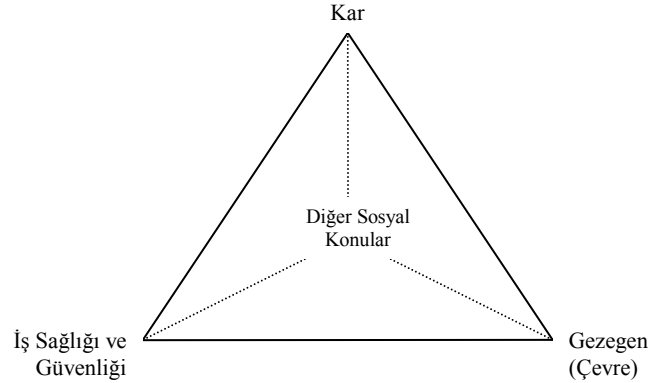
4. KSS-İş Sağlığı ve Güvenliği İlişkisi

Avrupa Komisyonu'nca KSS, işletmelerin ticari faaliyetlerinden ve paydaşlarıyla olan karşılıklı ilişkilerinden kaynaklanan sosyal ve çevresel sorunlara karşı, işletmelerin gönüllü bir zemin üzerine inşa ettikleri bir bütünleşme olarak tanımlanmıştır. Sosyal sorumluluk, insan kaynaklarına, çevreye ve paydaşlara daha çok yatırım yaparak yasal gerekliliklerin de ötesine geçmeyi gerektirir. Bu anlamda sağlıklı ve güvenli çalışma koşullarının ve iş sağlığı ve güvenliğinin işletmelerin sosyal sorumluluğu olduğundan, hatta KSS'nin ayrılmaz bir parçası olduğundan şüphe yoktur (OSHA, 2004b: 7).

Hem kavramsal olarak hem de uygulamada KSS, daima İSG ile ilgili konuları da kapsamaktadır. Bununla birlikte KSS'yi geliştirmek üzere yapılan uluslararası girişimlerin daha ziyade yeni konulara ve gönüllü aktivitelere odaklandığı; fakat İSG gibi kesin hukuki düzenlemelerin bulunduğu alanlara odaklanmadığı görülmektedir. KSS'ye bağlı olarak, İSG faaliyetlerinin içeriği hızla değişmektedir. Bu durum muhtemelen Avrupa, ulusal ve şirket düzeyinde İSG stratejileri için bazı değişikliklere işaret etmektedir. "İSG Hakkında 2002-2006 Topluluk Stratejisi", dünyada İSG konusunda bazı önemli tespitler yapmış, fakat KSS ile ilgili gelişmeleri göz önüne almamıştır. Çoğu ulusal İSG politikaları için de aynı durum geçerlidir. KSS konusundaki gelişmeler, genişletilmiş İSG politikaları için yeni fırsatlarla beraber ciddi tehditlere de işaret etmektedir. KSS, İSG ile sinerji için pek çok fırsatlar yaratır, aynı zamanda yenilikçi İSG girişimleri için de yeni fikirler yaratabilir (Zwetsloot, 2003).

KSS'nin sosyal boyutları konusunda genellikle üçlü bir ayırım yapılmaktadır. KSS'nin "dahili yönü"; insan kaynakları yönetimi, İSG, iş etiği, işe adaptasyon, örgütsel öğrenme vb. konuları içerir. "Harici-yerel yönü"; lokal kurumsal vatandaşlık (ortaklar, yerel idare ve STK'larla işbirliği) konusyla ilgilenir. "Küresel Yönü" ise; insan hakları, küresel çevresel sorunlar, tedarikçi firmalarda İSG ve dünya vatandaşlığı (tüketiciler, yatırımcılar ve küresel alanda faaliyet gösteren STK'larla iletişim gerektiren) ile ilgilidir (OSHA, 2004b: 7). AB İSG Ajansı'nın raporu, İSG ve KSS arasındaki ilişkiyi şematize etmiştir (Şekil 1). İşletmenin kar, çevre ve İSG boyutları üçgenin üç köşesine yerleştirilirken; sosyal sorumluluklar ise üçgenin merkezinde yer almaktadır. İşsel boyutta çalışanların sağlığını korumanın, işletmelerin önemli sosyal sorumluluklarından biri olduğu vurgulanmaktadır.

Şekil 1: Kurumsal Sosyal Sorumluluk ve İş Sağlığı ve Güvenliği İlişkisi

Kaynak: European Agency for Safety and Health at Work, (2004), **Corporate Social Responsibility and Safety and Health at Work**, Luxembourg: Office for Official Publications of the European Communities, 2004 Belgium, p.110.

AB'nin yayınladığı "Yeşil Doküman" da KSS, çevre, insan hakları ve ekonomi üçlüsünün entegrasyonu olarak ele alındığından, insan hakları açılımının tüm segmentleri doğrudan insan kaynakları yönetimi ile ilişkilendirilmek durumundadır. Bu kapsamda çocuk işçi çalıştırılmaması, ayrımcılığının önlenmesi, sendikal hakların tanınması, İSG uygulamaları, eğitim, kadınların hamilelik sonrasında iş hayatına

dönme kolaylığının sağlanması gibi konular insan kaynakları yönetimine dahil edilmelidir. Çalışanların İSG kapsamında risklere karşı yapılması gerekenler ve risklerin tolere edilebilir düzeye indirgenmesi esastır. Bu amaç için gerekli her türlü ekipman ve süreçlerin iyileştirme çalışmalarına destek verilmesi gerekmektedir. Sosyal alan, eğitim, çalışma koşulları, işveren-işçi ilişkileri doğrudan üretim üzerinde etkili olmakta ve verimliliği etkilemektedir. Bu yeni yönetim şekli, aynı zamanda rekabeti artırıcı bir güç olarak görülmektedir (Özsoy, 2007).

İSG geleneksel olarak yasama ve yaptırım önlemleriyle ele alınmaktadır. Bununla birlikte, taşeronlarla çalışma eğilimi ve tedarikçiler, şirketleri yaptıkları sözleşmelerde İSG'ye daha fazla bağımlı hale getirmektedir. Son yıllarda şirketlerin eğilimi, tedarik planlarına İSG kriterini dahil etmektir (OSHA, 2000). Bu eğilim, üretimde İSG konusunu KSS ile ilişkilendirmeyi zorunlu hale getirmektedir.

KSS sürecinin önemli paydaşlarından biri çalışanlardır. Dünyada ilk ahlak standardı olma özelliği taşıyan ISO 8000 Sosyal Sorumluluk Standardında da bu husus göze çarpmakta olup, çalışanların sağlık ve güvenlik koşulları da yönetim sisteminin ayrılmaz bir parçası durumundadır.

SA8000, 1997 yılında *Social Accountability International* adlı organizasyon tarafından geliştirilmiş bir sosyal sorumluluk standardıdır. Amacı, işletmelerde çalışma koşullarının iyileştirilmesi ve belirlenen asgari standartlara uygunluğunun akredite edilmesidir. Mantığı ISO yönetim sistemine dayanan SA8000, çocuk işçiliği, çalışma saatleri ve İSG gibi bilinen bazı sosyal parametreleri denetlemektedir (Aktan ve Vural, 2007: 16). Tedarikçi seçiminde dünyadaki ilk evrensel ahlak standardı olma özelliğine sahip olan SA 8000'in, küresel işletmelerin tedarikçilerinden, ISO belgelerinin yanı sıra isteyeceği önemli bir standart olacağına; çalışma koşullarının iyileştirilmesinde önemli işlevler yerine getireceğine ve ülkemiz firmaları için de önem kazanacağına inanılmaktadır (Tarantino, 1998: 559-563; Usta ve Çalış, 2008: 8-9; Aydemir, 1999: 2).

SA 8000, dört bölümden oluşmaktadır ve 4. bölümünde, işletmenin yönetim sistemini uygularken ve belge alırken uymak zorunda olduğu koşullar açıklanmaktadır. Bu koşullar; işyerinde çocuk

işçi çalıştırma yasağı, sendika ve toplu pazarlık hakkının tanınması, çalışma saatlerinin düzenlenmesi, en az asgari ücret ödenmesi, ayrımcılığın önlenmesi, kaza ve hastalıkları önleyecek tedbirlerin alınmasıdır (Punter ve Gangneux, 1998: 197-199).

KSS faaliyetlerini sistematığe bağlayarak standartlaştırmayı amaçlayan SA 8000'in, işletmelerde uygulanmasını öngördüğü koşullar genellikle işyerindeki çalışma koşullarının iyileştirilmesiyle ilgilidir. Sistemin temel ilkelerinden biri olan sağlık ve güvenlik; sağlıklı ve güvenli bir çalışma ortamı yaratmayı, çalışanlara İSG eğitimi vermeyi, sağlık hizmetlerini tedarik etmeyi kapsar. Sistemin çocuk işgören çalıştırmama, çalışma saatlerinin düzenlenmesi, ayrımcılık yapılmaması gibi ilkeleri de, işyerinde İSG'yi etkileyen unsurlardır.

SA 8000 Standardı'na ihtiyaç duyulmasının nedenleri; gelişmekte olan ülkelerdeki kötü çalışma koşullarının artık göz ardı edilemeyecek bir boyuta ulaşmış olması, sivil toplum örgütlerinin çalışma koşullarını iyileştirme yönündeki çabaları ve tasarruf sahiplerinin yatırım kararı verirken, kâr kadar aday işletmelerin sosyal sorumluluklarına uygun faaliyet gösterip göstermediklerini de dikkate almaya başlamaları olarak sayılabilir (Aydemir, 1999: 3).

Küreselleşme ile ticaret ve sermaye hareketleri üzerindeki engellerin kaldırılması, işçiler gibi işletmeler üzerinde de rekabetçi etki oluşturmakta, işletmeler yeni üretim yöntemleri uygulamak zorunda kalmaktadırlar. Toplam kalite yönetimi, tam zamanında üretim, alt işveren kullanımı gibi uygulamalar yaygınlaşmaktadır. Yeni yöntemlerin iş güvenliği ve çalışma süreleri üzerindeki etkisinin olumlu olmadığı kabul edilmektedir (Tokol, 2001; 141).

Küresel şirketler, maliyetlerini aşağıya çekmek için üretimlerini, istihdam standartları konusunda daha rahat hareket edebilecekleri, işçilik maliyetleri ve yasal korumanın düşük olduğu az gelişmiş ülkelere kaydırmaktadır. Üretimin küreselleşmesi, gelişmiş ülkelerdeki iş kazalarının azalmasına neden olurken; az gelişmiş ülkelerde kötü çalışma koşulları ve düşük sosyal koruma standartlarıyla beraber, iş kazalarında artışa yol açtığı belirtilmektedir (WHO, 2007; Mitchel, 1999: 2; Loewenson, 1998: 635; Önal, 2001: 11; Aydemir, 1999: 4).

İş kazaları ve meslek hastalıkları son 10 yılda İngiltere'de % 10, Almanya'da % 35, Japonya'da % 21 oranında azalmıştır. ABD'de ise son yıllarda sürekli azalırken; azalış sadece 4 yılda % 6 olmuştur. AB'nde ise 1998-2003 arası dönemde ciddi iş kazası oluş sıklığı % 17, ölümlü iş kazası oluş sıklığı ise % 23 oranında azalmıştır (EUROSTAT, 2007: 111).

Buna karşılık, ILO rakamlarına göre son 10 yılda iş kazaları Tayvan'da % 48, Tayland'da % 12,5, Singapur'da % 141, Tunus'ta % 25, Arjantin'de % 23, İspanya'da % 38, Estonya'da % 36, Letonya'da % 19, İzlanda'da % 112, Polonya'da % 18, Şili'de % 14,5 oranında artmıştır (ILO, 2007).

KSS, AB ve ulusal yasalarda oluşturulmuş minimum işçi koruma düzeylerinin üzerinde hedefler belirlenmesi gereken, gönüllü bir inisiyatifdir. Şirketler devamlılığı sağlayabilmek için sosyal sorumluluk ilkelerini benimsemelidir. Pay sahiplerinin yatırımlarının toplanması açısından KSS, işletme harici toplum ihtiyaçları kadar, işçilerin içsel ihtiyaçlarını da kapsar. İSG perspektifinden bu; yasal gerekliliklere ilave olarak işçilerin sağlık ve güvenliğine önem vermek ve alt işverenlerin seçim kriterlerinde İSG'yi kullanmak gibi dışsal sorunları da dikkate almak anlamına gelir. KSS işletmelere, İSG konusundaki sorumluluk düzeyini yükseltmeleri konusunda bir fırsat sunar (OSHA, 2004a).

Her ne kadar ülkemizde daha geri planda kalsa da KSS, öncelikle işyerindeki çalışma konularını kapsamaktadır. Bu durumu AB ve çeşitli uluslararası örgütlerin sosyal sorumluluğa bakışında görmek mümkündür. Bu kapsamda İSG konusundaki yetersizlikler, çalışma saatlerinin yüksekliği, çocuk işgücü çalıştırılması ve düşük ücretler gibi olumsuzluklara karşı; yasal düzenlemelere uyumla beraber, şirketlerde - özellikle dünyada "kirli rekabeti" önlemek üzere- sosyal sorumluluk anlayışının geliştirilmesi önem kazanmaktadır.

B. KSS'nin İş Kazalarının Azaltılmasındaki Rolü

1. Dünya'da ve Ülkemizde İş Kazaları-Meslek Hastalıkları

Dünya Sağlık Örgütü'ne göre işyeri ölümleri, kaza ve hastalıkları beklenmedik düzeyde yüksektir ve katlanılması gereken büyük boyutta gereksiz sağlık yükü yaratmaktadır; İş kazaları ve hastalıklarının maliyeti, dünya GSMH'nin % 4-5'ini bulmaktadır (WHO, 2007). ILO Sağlık ve Güvenlik Programı Şefi Dr. Jukka Takala; her yıl işyerlerinde, 335 bini ölümlle sonuçlanan 250 milyon iş kazası olduğunu belirtmektedir. Kirlilik, toksik materyal ve süreçler sebebiyle oluşan 160 milyon hastalıktan her yıl bir milyon insan ölmektedir (ILO, 2007).

Kısaca her yıl dünya nüfusunun yaklaşık 1/4000'i iş kazalarında ölmekte, yaklaşık 1/14'si iş kazası ya da meslek hastalığına tutulmaktadır. İş kazalarının % 98'i, meslek hastalıklarının da tamamı önlenabilir özelliktedir. Bu anlamda, güvenli çalışmanın sağlanması, çalışanların sürdürülebilir bir refah seviyesine ulaşabilmeleri açısından İSG, ülkelerin çözmek zorunda oldukları sorunların başında gelir.

Kaynaklara göre; endüstrileşmiş ülkelerde iş kazaları ve meslek hastalıklarının toplam maliyeti, gayri safi milli hasıllarının %1'i ile %5'i arasında değişmektedir. Bu maliyet, özellikle kalkınmakta olan ülkelerin göz ardı edemeyeceği kadar ağır bir maliyettir. ILO'ya göre her yıl dünya gelirinin % 4'ü olan, yaklaşık 1.25 trilyon dolar İSG ile ilgili sorunlar nedeniyle kaybedilmektedir (ILO, 2007).

Sanayileşmeyle birlikte daha yoğun biçimde görülen iş kazaları, ülkemizde de önemli bir sorun haline gelmiştir. SSK rakamlarına göre ülkemizde 2006 yılında 79.027 iş kazası, 574 meslek hastalığı vakası meydana gelmiş, 1.601'i ölümlle sonuçlanmıştır. Aynı yıl mesleki kaza ve hastalıklar sonucu kaybedilen iş günü sayısı 1.895.235'tir (SGK,2007a). İş kazası sayısı sadece % 15 artmışken; ölümlü kaza sayısı iki yılda (2005 ve 2006) yaklaşık % 80 artarak 1601'e yükselmiştir ki bu son 18 yılın en yüksek rakamıdır.

Artışın önemli sebeplerinden biri ekonomik büyüme ve özellikle inşaat sektörünün büyümesidir. İş kazalarının sebeplerine göre dağılımında; tüm kazaların yaklaşık % 21'i düşen cisimlerin çarpması ve % 12'si yüksekten düşme şeklinde olmaktadır. Ülkemizde iş kazaları en

çok % 14 ile metalden eşya imali ve inşaat % 9 ile sektöründe olurken; ölümlü iş kazaları en çok inşaat (% 25), nakliyat (% 10) ve madencilik (% 6) sektöründe meydana gelmektedir. İş kazaları ve meslek hastalıkları sonucu ülkemizin yaşadığı milli gelir kaybı ise 4 milyar YTL'yi bulmaktadır (SGK, 2007b).

Öte yandan, bu rakamlar sadece SSK'ya ait sayıları göstermektedir. Diğer sosyal güvenlik kuruluşları (Bağkur-Emekli Sandığı) dahil değildir. TÜİK rakamlarına göre, ülkemizde istihdam halindeki kişilerin % 46,9'sı kayıtdışı olarak çalışmaktadır (TÜİK, 2007). Diğer sosyal güvenlik kuruluşlarına tabi çalışanlar ile kayıt dışı olarak çalışanlar hakkında bilgimiz olmadığı göz önüne alındığında, aslında tablonun daha kötü olduğu tahmin edilmektedir.

Bu olumsuz tablo uluslararası prestijimizi sarsmakta, çok büyük ekonomik kayıplar yaratmakta, önemli sosyal sorunlara yol açmakta, ayrıca firmalarımızın rekabet gücünü etkilemektedir. Bu nedenle, başta devlet olmak üzere işletmelerin ve çalışanların çalışma hayatında İSG'ye daha fazla önem vermesi gerekmektedir.

Geçtiğimiz yüzyıl boyunca, İSG ile ilgili konularda geleneksel olarak devletin fonksiyonu daha önemli olmuştur. Fakat son yıllarda, yasal düzenlemelere uyum hem işletmeler hem de çalışanlar açısından kolay olmamış, mevzuatın uygulanmasında sıkıntılar yaşanmıştır. Son yıllarda iş kazalarının artma eğiliminde olması da bunu kanıtlamaktadır. Nitekim ülkemizde 4857 sayılı yasa, İSG konusunda yenilikler getirmiş ve önemli gelişmeler sağlaması beklenmiştir. Fakat geçen 5 yıl içinde, beklentiler gerçekleşmemiştir.

Bu nedenle, İSG konusunda devletle birlikte çalışanların, STK'ların, sendikaların ve işletmelerin, konunun önemini benimseyerek, daha katılımcı ve gönüllü uygulamalara girişmeye başladığı görülmektedir. Bunlardan biri de KSS olmakla birlikte, ülkemizdeki işletmelerin, KSS kapsamında İSG konusunu yeterince ele almadıkları, bu konudaki KSS projelerinin yetersiz olduğu görülmektedir.

2. İSG'de Devletin Rolü ve İşletmelerin Sosyal Sorumluluğu

Endüstrileşmiş ülkelerde ücret, çalışma saatleri, izin, sosyal sigorta gibi çalışma hayatını ilgilendiren konular uzun süredir yasal güvenceye

bağlanmış durumdadır. Ne var ki, İSG konusundaki gelişme oldukça yavaş seyretmektedir. Temel işçi haklarından biri olarak görülen İSG ile ilgili düzenlemeler, endüstrileşmiş ülkelerin iş hukukunda yaklaşık 100 yıldır yer almasına rağmen, iş kazası ve meslek hastalığı sayısı açısından durumun iyi olmadığı görülmektedir. Gelişmekte olan ülkelerin durumu ise daha vahimdir. Küreselleşmeyle, özellikle gelişmiş ülkelerdeki bazı riskli üretim alanlarının bu ülkelere kaydırılmasının, tabloyu daha da kötüleştirdiği bilinmektedir.

Makinelerin üretimde kullanılmasıyla başlayan endüstri devrimi, üretim ve refah artışına yol açmış, yeni bilimsel buluşlar teknolojiyi sınırları kestirilemez bir noktaya getirmiştir. Sanayi ve hizmet kesiminde çalışanların sayısı artmış, iş kazaları çalışma hayatının en önemli sorunlarından biri haline gelmiştir. Sanayileşme sürecinde devletin çalışma hayatındaki düzenleyici rolü çok önemli iken; günümüzde bu düzenleyici rolün tek başına yeterli olmadığı anlaşılmıştır. Günümüzde işletmeler, işçilere karşı olan sosyal sorumluluklarını devletle beraber yerine getirme durumuna gelmiştir.

Öte yandan, günümüzde yasal düzenlemelerin, çalışma hayatını düzene sokmada rasyonel olmaktan uzaklaştığı da iddia edilmektedir. Değişime kolay ayak uyduramayan katı düzenlemelerin, işletmelerin küresel rekabetçi piyasaya uyum sağlamasını engellediği savunulmaktadır. Bu nedenle, esnek firma uygulamalarıyla beraber, sosyal konulara firma ve STK'ların da katkıda bulunacağı modeller benimsenmeye başlanmıştır. Bunlardan biri de işletmelerin çalışanlarına karşı "*kurumsal sosyal sorumluluk*" anlayışıdır.

Günümüzde yaşanan iş kazaları, bunlar sonucu oluşan ölümler ile ekonomik zararlar göz önüne alındığında; İSG sorununun sadece devletin yaptırımı ile çözülemeyeceği, bu konudaki uygulamalara sosyal tarafların da katılımının sağlanması gerektiği ifade edilmektedir. Bu anlamda özellikle işletmelerin bu uygulamalarda daha aktif bir rol oynaması önemlidir. İşletmelerin, iç çevresindeki paydaşlarından biri olan çalışanlarına karşı sorumluluk taşıması; yasal düzenlemelerin de ötesine geçerek, çalışanlarının sağlığı ve güvenliği konusunda politikalar geliştirmesi ve bu konuda gönüllü eylemlere girişmesi beklenmektedir.

Günümüzde işletmelerin, iş kazaları konusundaki olumsuz tabloyu değiştirebilecek, aynı zamanda rekabet düzeyini de koruyabilecek alternatif politikalara ihtiyacı vardır. İşletmelerin esnekliğini, rekabet kabiliyetini azaltan katı yasal düzenlemeler yerine, gönüllü eylemlerin daha yararlı olabileceği öngörülmektedir.

Şirketlerin KSS uygulamaları, işyerinde sağlık ve güvenlikle yakından ilgilidir. Yetersiz İSG standartları, KSS çabalarının değerini azaltabilecek ve ticaretin devamlılığını etkileyebilecek şekilde şirketlerin imajını bozabilir. Bunun ötesinde şirketler, kendileri ve gelişmekte olan ülkelerdeki tedarikçilerinin yürüttüğü ticari aktivitelerinden kaynaklanan konularda hesap verebilir, sorumluluk alabilir olmalıdırlar. KSS teşvik edici, yarıştıracı ve tüm ölçek ve türdeki şirketler için giderek artan derecede öncelik kazanan stratejik önemli bir gelişmedir. İSG, KSS'nin zaruri bir unsurudur ve bu İSG uzmanlarının karşı karşıya oldukları fırsat ve tehditlerin farkında olmasını gerekli kılar (OSHA, 2004b: 8-10).

C. Ülkemizdeki KSS Projelerinin İSG Açısından Değerlendirilmesi

KSS'de paydaş kavramı ülkemiz işletmeleri açısından incelendiğinde, genellikle dış çevreye karşı sorumluluk düzeyinin, iç çevredeki paydaşlara göre daha yüksek tutulması gibi bir anlayışın benimsendiği görülmektedir. Halbuki stratejik olarak dış çevre, işletmeler açısından etkilenmesi ve değiştirilmesi daha zor paydaşlardan oluşur. İşletmeler kar amaçlı ticari örgütlerdir ve pazarlama olmadan hayatta kalmaları olanaksızdır. Dış çevreye karşı sorumlulukların ön planda olmasının, pazarlama stratejileriyle bağlantılı olduğu söylenebilir. Oysa doğru bir pazarlama stratejisiyle, iç çevredeki paydaşlara (çalışanlara) karşı yüksek sosyal sorumluluğun işletme imajını olumlu etkileyeceği, bunun satışlara yansıtacağı; ayrıca çalışanların motivasyonunu yükselterek verimliliği artıracığı göz ardı edilmektedir.

KSS'nin ülkemizde ve dünyada bireylerce nasıl algılandığına dair yapılan bir araştırma, KSS'nin içselliği ve dışsallığına verilen önem hakkında bize bazı fikirler vermektedir. *GlobeScan-Yöntem Araştırma* işbirliği ile gerçekleştirilen "Küresel KSS Araştırması"nda bireylere KSS

dendiğinde ne anlaşıldığına dair sorular sorulmuş ve aşağıdaki sonuçlar alınmıştır (Bayazıt, 2006).

Tablo-1: Bireylerde KSS Algısı

KSS TANIMI	
Dünya, 2005	Türkiye, 2005
İfadeler (%)	İfadeler (%)
Çalışanlara adil davranmak (% 26)	Hayır işlerine bağış (%32)
Çevreyi korumak (%19)	Kaliteli/güvenilir/ ürün/hizmet (%30)
İş yaratmak/ ekonomiye destek (%17)	Çevreyi korumak (%30)
Sosyal hizmet sağlamak/topluma değer katmak (%14)	Çalışanlara adil davranmak (%29)
Kaliteli / güvenilir ürün / hizmet (%12)	İş yaratmak/ Ekonomiye destek (%19)
İlgili olma/sosyal sorumluluk taşıma (%7)	Kanunlara uyması/ vergi ödemesi (%17)
Hayır işlerine bağış (%7)	Sosyal hizmet sağlamak/ topluma değer katmak (%14)

Kaynak: BAYAZIT, Tayfun; (2006), 'Kurumsal Sosyal Sorumluluk, Pazarlama mı, Vicdan mı, Gereklilik mi?', 14. Ulusal İnsan Yönetimi Kongresi, İstanbul, İnternet Adresi: www.osgd.org, Erişim Tarihi: 16.12.2008.

Araştırma sonuçlarına göre KSS, dünya ülkelerinde öncelikle çalışanlara karşı sorumluluk (% 26) (çalışanlara adil davranmak) ve çevreye karşı duyarlılık (% 19) olarak algılanırken; ülkemizde ise genellikle hayır işlerine bağış (% 32) ve kaliteli ürün (% 30) olarak algılanmaktadır. KSS kavramı ülkemizde en yüksek oranda hayır işleri olarak algılanırken, dünyada en düşük oranda hayır işleri olarak görülmektedir.

Yapılan araştırmalar, ülkemizdeki firmaların KSS faaliyetlerine gösterdikleri önemin gün geçtikçe arttığını göstermektedir. Ancak yine de, şirketlerin bu konuda hedef kitle belirlemede ve hangi projelere, nasıl destek verecekleri konusunda net bir stratejileri olmadığı göze çarpmaktadır (Bikmen, 2003).

Aslında ülkemiz açısından bu sonuç şaşırtıcı değildir. Ülkemizde firmalar, dış çevreye karşı olan sosyal sorumluluklarına iç çevresine nazaran daha fazla önem vermektedir. Bu durumu ülkemizde geliştirilen sosyal sorumluluk projelerinin kapsamından anlamak mümkündür. Örneğin, işçi odaklı KSS projesi yok denecek kadar azdır.

KSS projeleri genellikle kısa vadeli pazarlama anlayışıyla oluşturulmakta, projeler sosyal sorumluluktan çok, yapılan reklamlarla yaratılan imajın kısa sürede parasal geri dönüşüne odaklanmaktadır.

Türkiye'deki KSS, daha çok STK ve özel sektör arasındaki sponsorluk ve hayırseverlik etkinlikleri olarak algılanmakta, dolayısıyla tanımlamaları ve uygulanmaları da bu yönde gerçekleşmektedir. Bu çerçevede KSS, pazarlama ve halkla ilişkiler faaliyetleri ile karıştırılmaktadır. Pazarlama faaliyetleri müşteriye "ne istediğini sormaktır". Öte yandan halkla ilişkiler ise ürüne imaj yaratmak için yapılmaktadır. Hâlbuki KSS'nin hedefi, toplumun ne istediğini bilmektir. Hayırseverlik ve sponsorlukların gerçekleştirilmesi de şirketlerin inisiyatifinde olan bir olgudur. Ancak şirketlerin inisiyatifinde olmayan olgu, bu çalışmaların KSS olarak adlandırılması ve sosyal sorumluluk adı altında yanlış uygulamaların gerçekleştirilmesidir. Bu tür uygulamalar hem şirketlerin kârlılığını azaltmakta, hem de KSS'nin hedefi olan toplumsal sorunların çözümünde etkin olarak kullanılamamaktadır. Ortaya konması gereken en önemli konu, KSS'nin bir iş yapma stratejisi olarak algılanmamasının gerekliliğidir (Göçenoğlu ve Girgin, 2005: 75).

Ülkemiz firmalarının KSS anlayışı ve geliştirilen KSS projelerinin kapsam ve etkinliği konusunda TÜSEV'in yaptığı bir başka araştırma da; ülkemizde, üst düzey firmaların bile KSS'ye bakış açısının oldukça dar olduğunu göstermektedir. Türkiye'de üst düzey 10 firmanın KSS faaliyetlerinin değerlendirildiği araştırmada, şirketlerin genelinde, KSS'nin şirket kültürü olarak benimsenmediği izlenimi edinilmiştir. Şirketlerin bazıları KSS'yi bir zorunluluğu yerine getirmek gibi algılamakta veya KSS'yi yalnızca STK'larla gerçekleştirilen faaliyetler olarak algılamaktadır. KSS alanında STK'larla işbirliğine gidilse de, bunun daha çok sponsorluk biçiminde olduğu görülmüştür. Sponsorluk çalışmaları da daha çok eğitim, çevre, kültür-sanat ve spor alanlarında gerçekleştirilmiş olup; insan hakları, sosyal adalet, kurumsal yönetim, ekonomik kalkınma, kentleşme kültürü ve işyerlerindeki koşulların iyileştirilmesi gibi uluslararası arenada KSS alanına dahil edilen konu başlıkları, şirketlerin ilgi alanı dışında kalmıştır (TÜSEV, 2005: 7).

Öte yandan, ülkemizde çeşitli şirketlerin yürüttüğü KSS projelerinin özet bilgilerinin bulunduğu internet portalı

KurumsalSosyal.com'daki bilgiler incelendiğinde; KSS'nin çok önemli bir unsuru olduğu halde, doğrudan çalışma koşulları veya İSG'yi konu alan bir projeye rastlanmamıştır. İSG ile dolaylı olarak ilişkilendirilebilecek sadece tek proje bulunabilmektedir. 2002-2005 yılları arasında 69 il, 212 ilçede toplam 310 bin çocuğa ulaşan Aygaz'ın ürettiği "Dikkatli Çocuk Kazalara Karşı Bilinçlendirme Kampanyası"; ilköğretim öğrencisi çocuklara depresyon, yangın, ilkyardım ve trafik kuralları konusunda eğitimler vermeyi amaçlamıştır.

Portalda, 138 firma ile Doğal Hayatı Koruma Derneği ve TEMA gibi STK'lara ait *eḋitim, sağlık, çevre, kùltür-sanat, spor, tarih ve toplumsal* başlıkları altında sıralanmış, toplam 213 KSS projesiyle ilgili bilgiler bulunmaktadır. KSS projelerinin 19'u sağlık, 102'si eğitim, 21'i Çevre, 13'ü kültür-sanat, 11'i spor, 7'si tarih, 40'ı toplumsal konularla ilgilidir. (Kurumsalsosyal.com, 2008). KSS projelerinin daha ziyade eğitim, toplumsal ve sağlık konularında yoğunlaştığı görülmektedir.

SONUÇ VE ÖNERİLER

İş kazalarını kabul edilebilir bir düzeye indirmenin sadece yasalarla başarılacak bir konu olmadığı artık anlaşılmış durumdadır. Mevzuat, uygulamanın ilk adımı olmakla birlikte, mutlaka eğitim, denetim, sosyal diyalog ve sosyal sorumluluk anlayışıyla desteklenmelidir. Ülkemiz firmalarının İSG konusunda sosyal sorumluluk anlayışının yeterli olduğunu söylemek şu an için mümkün değildir. Ülkemizde firma ve STK'ların yürüttüğü KSS projeleri içinde İSG, kendine yeteri kadar yer bulamamaktadır. AB'nin, İSG konusunda önem verdiği konulardan biri de, üye ülkelerdeki işletmelerde, İSG yönlü KSS anlayışının geliştirilmesi olup, bunu sağlamak üzere pek çok argüman Birlik düzeyinde uygulanmaya başlanmıştır.

Ülkemiz firmalarının KSS anlayışında dışsallığın içselliğe oranla daha fazla ağırlık kazandığı; bu nedenle çalışma koşulları ve İSG'nin, KSS kapsamında üzerinde önemle durulan bir konu olmadığı anlaşılmaktadır. Günümüzün rekabet koşullarında işletmelerin, çalışanlarına karşı sosyal sorumluluğa daha fazla önem vermesi gerekecektir. Tüketicilerin satın alma tercihini belirlemede ürünün hangi koşullarda imal edildiği (çocuk işçi çalıştırılıyor mu, İSG önlemleri alınmış mı vb.) giderek daha fazla önem kazanırken, özellikle gelişmiş

pazarlar için üretim yapan firmalar, çalışanlarına karşı duyduğu sorumluluğa ve geliştirdiği projelere daha fazla ihtiyaç duyacaktır.

Uluslararası arenada rekabet eden firmalarımızın, KSS anlayışlarını biraz daha genişletmeleri, iş çevresi ve İSG gibi konularda daha duyarlı davranmaları uzun vadeli rekabet güçlerini korumaları açısından önem kazanmaktadır. Özellikle sağlıklı çalışma hakkına saygı gösteren, mevzuata uyan, hatta mevzuatın ötesine geçerek üst düzeyde İSG önlemleri alan başarılı firmaların, bu çabalarını kamuoyuna daha fazla duyurmaları gerekmektedir. Günümüzde dünya çapında faaliyet gösteren şirketler, gelişmekte olan ülkelerdeki tedarikçilerinde, iyi koşullarda, kurallara uygun üretim yapıldığını her fırsatta kamuoyuna duyurmaktadır. Kötü çalışma standartlarında üretim yapan firmaların, bu durum kamuoyuna yansıdığına büyük pazar kayıplarına uğradığına dair çok sayıda örnek bulunmaktadır. Bu konu tüketici bilincinin yükselmesi ve STK'ların bu konudaki baskılarının artmasıyla oldukça hassas bir hale gelmiştir.

İSG bilincine ve güvenlik kültürüne sahip olma imajı, günümüzde firmalar için sahip olunabilecek önemli bir artı değer haline gelmiştir. Firmaların sadece kendi çalışanlarının sağlık ve güvenliğine karşı sorumlu olmaları yeterli değildir, aynı zamanda toplumu oluşturan diğer bireylerin iş güvenliği kültürünün gelişimine karşı da sorumlu davranmaları gerekir. Aynı zamanda bu imaj, topluma daha iyi duyurulmalıdır. Bu nedenle büyük firmalarımız, güvenlik kültürünün gelişimine katkı sağlayabilecek KSS projelerini geliştirmeli veya destek vermelidir.

KAYNAKLAR

- AKTAN, Coşkun C.; 'İş Ahlakı ve Sosyal Sorumluluk Kavramı', İnternet Adresi: <http://www.canaktan.org/din-ahlak/ahlak/meslek-ahlaki/is-ahlaki-kavram.htm>, (Çevrimiçi) Erişim Tarihi: 18.02.2008.
- AKTAN, Coşkun C., Deniz, BÖRÜ; "Kurumsal Sosyal Sorumluluk Kavramı", İnternet Adresi: www.coskuncanaktan.org, (Çevrimiçi) Erişim Tarihi: 20.05.2007.
- AKTAN, Coşkun C., İstiklal Y., VURAL; (2007), 'Kurumsal Sosyal Sorumluluk-Uluslararası Kuruluşlar ve Hükümet-Dışı Organizasyonlar Tarafından Sürdürülen Başlıca Girişimler', **Çimento İşveren Dergisi**, Cilt: 21, Sayı: 3, ss. 4-21.
- ARGÜDEN, Yılmaz; (2007), "Kurumsal Sosyal Sorumluluk", İnternet Adresi: <http://www.girisimciliknetwork.gen.tr/makale2s3.html>, (Çevrimiçi) Erişim Tarihi: 19.05.2007.
- AVRUPA KOMİSYONU TÜRKİYE TEMSİLİCLİĞİ; (2007), Avrupa Komisyonu Gelişim Genel Direktörlüğü, 'Küçük ve Orta Boy İşletmeler için Kurumsal Sosyal Sorumluluğa Giriş', AKTT Yayını, İnternet Adresi: <http://www.eic.org.tr/>, (Çevrimiçi) Erişim Tarihi : 10.10.2007, ss. 6.
- AY, Ünal; (2003), **İşletmelerde Etik ve Sosyal Sorumluluk**, Nobel Kitabevi, Adana.
- AYDEMİR, Muzaffer; (1999), 'Sosyal Sorumluluk 8000 (Social Accountably 8000) Standardı', **Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, Cilt: 1, Sayı: 3, ss. 1-11.
- BAYAZIT, Tayfun; (2006), 'Kurumsal Sosyal Sorumluluk, Pazarlama mı, Vicdan mı, Gereklilik mi?', 14. Ulusal İnsan Yönetimi Kongresi, İstanbul, İnternet Adresi: www.osgd.org, (Çevrimiçi) Erişim Tarihi: 16.12.2007.
- BERENS, Guido, Cees, RIEL , Johan, REKOM; (2007), 'The CSR-Quality Trade-Off: When can Corporate Social Responsibility and Corporate Ability Compensate Each Other?', **Journal of Business Ethics**, Vol: 74, No: 3, pp. 233-252.
- BIÇAKÇI, İlker; (2008), 'The capitalistic function of education-directed social responsibility projects in Turkey within the context of relationships between the private sector and NGOs', **Journal for Critical Education Policy Studies**, Vol: 6, No: 1, May 2008, İnternet Adresi: <http://www.jceps.com/index.php?pageID=article&articleID=119>, (Çevrimiçi) Erişim Tarihi: 11.05.2008.
- BİKMEN, Filiz; (2003), 'Türkiye'de Kurumsal Filantropi', İnternet Adresi: <http://www.tusev.org.tr/content/detail.aspx?cn=117>, (Çevrimiçi) Erişim Tarihi: 15.02.2008.
- BOWEN, Howard R.; (1953), **Social Responsibilities of the Businessman**, New York: Harper and Row.
- CİĞERDELEN, Tümay; (2007), 'STK, Özel Sektör, Halkla İlişkiler ve Sosyal Sorumluluk Kampanyaları', İnternet Adresi: <http://www.usakgundem.com/makale.php?id=238>, (Çevrimiçi) Erişim Tarihi: 26.05.2007.
- ERESTİN, Sıdika; (2005), 'Şirketlerin Başarısı Artık Ticari Kriterlerle Değil, Sosyal Sorumluluk Kavramıyla Ölçülüyor', **İşveren Dergisi**, TİSK Yayını, Temmuz 2005,

İnternet Adresi: http://www.tisk.org.tr/isveren_sayfa.asp?yazi_id=1177&id=66, (Çevrimiçi) Erişim Tarihi: 12.09.2008.

- EUROPEAN AGENCY FOR SAFETY AND HEALTH AT WORK (OSHA); (2004a), 'Corporate Social Responsibility and Occupational Safety and Health', Factsheet-54, ISSN 1681-2123, Belgium.
- EUROPEAN AGENCY FOR SAFETY AND HEALTH AT WORK (OSHA); (2004b), '**Corporate Social Responsibility and Safety and Health at Work**', Luxembourg: Office for Official Publications of the European Communities, 2004, Belgium, pp. 127.
- EUROPEAN AGENCY FOR SAFETY AND HEALTH AT WORK (OSHA); (2000), 'Occupational Safety and Health in Marketing and Procurement', factsheet-11, ISBN 92-95007-01-8, Belgium.
- EUROPEAN COMMISSION; (2001), '**Promoting a European Framework for Corporate Social Responsibility**', Industrial relations and industrial change, European Green Paper, Employment social affairs, Luxembourg: Office for Official Publications of the European Communities.
- EUROSTAT; (2007), '**Europe in Figures-Eurostat Yearbook 2006-07**', Eurostat Statistical Boks, Luxembourg: Office for Official Publications of the European Communities, pp. 373.
- FREEMAN, R.Edward; (1984), **Strategic Management - A Stakeholder Approach**, Pitman, Boston, MA.
- FRIEDMAN, Milton; (1970), 'The Social Responsibility of Business is to Increase its Profits', **The New York Times Magazine**, September 13, İnternet Adresi: Erişim Tarihi: <http://www.colorado.edu/studentgroup/libertarians/issues/friedman-soc-resp-business.html>, (Çevrimiçi) Erişim Tarihi: 12.02.2008.
- GEOFFREY, Chandler; (2004), **The Evolution of the business and human rights debate in Sullivan Rory Business and Human Rights**, Chapter 2, Greenleaf Publishing, London.
- GÖCENOĞLU, Ceyhan, Zeynep K., GİRGİN; (2005), 'Kurumsal Yönetişimin Türkiye'deki Kurumsal Sosyal Sorumluluk Uygulamalarına Olan Etkileri', IV. Orta Anadolu İşletmecilik Kongresi, TOBB Ekonomi ve Teknoloji Üniversitesi, 13-14 Mayıs 2005, Ankara, ss. 72-79.
- INTERNATIONAL LABOUR OFFICE (ILO); İnternet Adresi: <http://laborsta.ilo.org/cgi-bin/brokerv8.exe>, (Çevrimiçi) Erişim Tarihi: 11.12.2007.
- JAMALİ, Dima, Ramez, MİRSHAK; (2007), 'Corporate Social Responsibility (CSR): Theory and Practice in a Developing Country Context', **Journal of Business Ethics**, Vol: 72, No: 3, May 2007, pp. 243-262.
- KURUMSAL SOSYAL SORUMLULUK PLATFORMU; İnternet Adresi: <http://www.kurumsalsosyal.com/>, (Çevrimiçi) Erişim Tarihi: 08.02.2008.
- LEE, Min-Dong Paul; (2008), 'A Review of the Theories of Corporate Social Responsibility: Its Evolutionary Path and the Road Ahead', **International Journal of Management Reviews**, Vol: 10, No: 1, pp. 53-73.

- LOEWENSON, Rene; (1998), 'Assessment of the Health Impact of Occupational Risk in Africa: Current Situation and Methodological Issues', **Epidemiology**, Vo: 10, No: 5, pp. 632-639.
- MITCHEL, Paul; (1999), 'Paul Mitchel, The Impact of Globalisation on Health and Safety at Work', İnternet Adresi: www.wsws.org/articles/1999/jul1999/who-j23.shtml, (Çevrimiçi) Erişim Tarihi: 15.12.2007.
- MORİMOTO, Risako, John, ASH, Chris, HOPE; (2005), 'Corporate Social Responsibility Audit: From Theory to Practice', **Journal of Business Ethics**, Vol: 62, No: 4, December 2005, pp. 315-325.
- MULLENBACH, Astrid; (2002), **La Responsabilité Sociétale des Entreprises, Les Cahiers du CERGOR**, No: 02/01, Université Paris, Sorbonne.
- ÖCAL, A.Tolga; (2007), **İşletmelerin Sosyal Sorumluluğu: Ahlaki Bir Değerlendirme**, Beta Yayınları, 1. Baskı, No: 1776, İstanbul.
- ÖNAL, Buhara; (2001), 'Küreselleşmenin İş Sağlığına Etkisi', **Mesleki Sağlık ve Güvenlik Dergisi**, Türk Tabipler Birliği Yayını, Sayı: 5, ss. 8-12.
- ÖZSOY, Şafak; 'İnsan Kaynakları Yönetiminin Kurumsal Sosyal Sorumluluk ile İlişkilendirilmesi', İnternet Adresi: http://www.kobifinans.com.tr/bilgi_merkezi/020701/15102/2, (Çevrimiçi) Erişim Tarihi: 20.05.2007.
- PAKSOY, Arzu Ç.; (2001), 'Sosyal Sorumluluk', **MediaCat Dergisi**, Kasım 2001, İnternet Adresi: www.makalem.com, (Çevrimiçi) Erişim Tarihi: 10.12.2007.
- PAUL, Catherine J. M., Donald S., SIEGEL; (2006), 'Corporate social responsibility and economic performance', **Journal of Productivity Analysis**, Springer, Vol: 26, No: 3, pp. 207-211.
- PETRAS, James; (1997), 'Imperialism and NGOs in Latin America', **Monthly Review**, Vol: 49, No: 7, December 1997, İnternet Adresi: <http://www.monthlyreview.org/1297petr.htm>, (Çevrimiçi) Erişim Tarihi: 10.02.2008.
- PİRLER, Bülent; (2005), 'İşletmelerin Sosyal Sorumluluğu', **İşveren Dergisi**, TİSK Yayını, Temmuz 2005, İnternet Adresi: http://www.tisk.org.tr/isveren_sayfa.asp?yazi_id=1177&id=66, (Çevrimiçi) Erişim Tarihi: 12.09.2008.
- PORTER, Michael E., Mark R., KRAMER; 'Rekabet Avantajı ile Kurumsal Sosyal Sorumluluk Arasındaki Bağlantı', <http://www.suiletisim.net/kurumsal-sosyal-sorumluluk/makaleler/kurumsal-sosyal-sorumluluk.php>, (Çevrimiçi) Erişim Tarihi: 25.05.2007.
- PUNTER, Louise, Dominic GANGNEUX, "Social Accountability: The Most Recent Element To Ensure Total Quality Management", **Total Quality Management**, Vol: 9, Issue: 4/5, July 1998, pp. 196-219.
- SIMENSON, Jakob; (2005), 'Kurumsal Sosyal Sorumluluk Şirketlerin Yararına', **İşveren Dergisi**, TİSK Yayını, Temmuz 2005, İnternet Adresi: http://www.tisk.org.tr/isveren_sayfa.asp?yazi_id=1177&id=66, (Çevrimiçi) Erişim Tarihi: 12.09.2008.
- SOSYAL GÜVENLİK KURUMU (SGK); (2007a), İstatistik Raporu, 2006.

- SOSYAL GÜVENLİK KURUMU (SGK); (2007b), 'İş Kazası ve Meslek Hastalıkları İstatistikleri', İstatistik Yıllığı 2006.
- THE WORLD HEALTH ORGANIZATION (WHO); Occupational health page, İnternet Adresi: http://www.who.int/peh/Occupational_health/occindex.htm, (Çevrimiçi) Erişim Tarihi: 23.12.2007.
- TOKOL, Aysen; (2001), **Endüstri İlişkileri ve Yeni Gelişmeler**, Uludağ Üniversitesi Güçlendirme Vakfı Yayını, No: 173, Bursa.
- TÜRKİYE ÜÇÜNCÜ SEKTÖR VAKFI (TÜSEV); (2005), 'Kurumsal Sosyal Sorumluluk Çalışması Özel Sektörün Kurumsal Sosyal Sorumluluğu: Türkiye'deki 10 Şirketin İncelemesi', **Sivil Toplum Endeksi Projesi (STEP) Yan Raporları**, ss. 8.
- TÜRKİYE İSTATİSTİK KURUMU (TÜİK); (2007), Hanehalkı İşgücü Araştırması 2007 Ekim Dönemi Sonuçları (Eylül, Ekim, Kasım 2007), Sayı: 6.
- UNITED NATIONS (UN); (2008), The Global Compact, The Ten Principles, İnternet Adresi: <http://www.unglobalcompact.org/AboutTheGC/TheTenPrinciples/index.html>, (Çevrimiçi) Erişim Tarihi: 12.02.2008.
- USTA, Ramazan, Metehan, ÇALIŞ; (2008), 'SA 8000 Sosyal Sorumluluk Standardı ve QFD', İnternet Adresi: www.qfdturkiye.org/frames/KFG17-Ramazan%20Usta.pdf, (Çevrimiçi) Erişim Tarihi: 20.01.2008, ss. 1-9.
- VALENTINE, Sean, Gary, FLEISCHMAN; 'Ethics Programs, Perceived Corporate Social Responsibility and Job Satisfaction', **Journal of Business Ethics**, 2008, Vol: 77, No: 2, pp. 159-172.
- WIELE, Ton van der, Peter, KOK, Richard, MCKENNA, Alan, BROWN; (2001), 'A CSR Audit within a Quality Management Framework', **Journal of Business Ethics**, Vol: 31, No: 4, pp. 285-297.
- ZWETSLOOT, Gerard; (2003), 'Occupational safety and health and Corporate Social Responsibility', Issue 20031027 - THE WIND OF CHANGE - **New Approaches and Strategies in Safety and Health at Work, A+A 2003 Congress**, Part 2 Towards a European prevention culture , New approaches to safety, health and productivity at company level, **27/10/2003**, Duesseldorf.